

ФУНКЦІОНАЛЬНА СТИЛІСТИКА

УДК 811.161.2'38

Олена Лаврінець, канд. філол. наук, доц.
НаУКМА, Київ

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА ТА ДИНАМІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СУЧАСНОМУ АДМІНІСТРАТИВНО-КАНЦЕЛЯРСЬКОМУ ПІДСТИЛІ

Визначено обсяг парадигми пасиву та ієрархію її складників, мовні й поза-мовні чинники поширення, а подекуди й домінування пасивних конструкцій над активними в сучасних зразках документів. Проаналізовано випадки вмотивованого / невмотивованого вживання пасивних конструкцій як однієї з визначальних рис українського ділового синтаксису. З'ясовано структурно-семантичну специфіку пасивних конструкцій, простежено динаміку їхнього функціонування в адміністративно-канцелярському підстилі сучасної української мови. Матеріалом для дослідження слугували навчальні посібники та довідники з офіційно-ділового мовлення, датовані першими десятиліттями ХХІ ст.

Ключові слова: адміністративно-канцелярський підстиль, пасивна конструкція, активна конструкція, парадигма пасиву, пасивні дієслова на -ся, предикативні форми на -но, -то, предикативні дієприкметники на -ний, -тий, структура, семантика, динаміка.

Довгочасне формування української літературної мови під впливом норм російської літературної мови зумовило одну з рис українського книжного синтаксису – пасивні конструкції, питання визначення статусу яких у системі української мови й досі не втрачає своєї актуальності. Це дискусійне питання активно порушували у своїх працях мовознавці 20–30-х рр. ХХ ст. (О. Курило, М. Гладкий, М. Сулима, О. Синявський, С. Смеречинський, С. Дложевський та інші) і намагаються вирішити сучасні лінгвісти (Н. Непийвода, К. Городенська, С. Караванський, О. Сербенська, С. Харченко й ін.). Після здобуття Україною незалежності науковці взяли за справу відновлення національної ідентичності на всіх мовних рівнях, у тому числі й синтаксичному, який вважали наднаціональним. Однак більшої уваги приділено синтаксичним нормам наукового стилю та наближен-

ню їх до норм живої народної мови, типовою ознакою якої є активний характер синтаксичних конструкцій. Віддаленість синтаксичних норм інших книжних стилів, зокрема й офіційно-ділового, від загальнонародної мови лишилися переважно поза увагою мовознавців.

Як визначальна риса українського ділового синтаксису пасивні конструкції поширені в більшості сучасних фахових видань із офіційно-ділового мовлення, а подекуди й домінують над активними конструкціями. Вирішення проблеми “ідеального” співвідношення активних і пасивних конструкцій і вмотивованого вживання в книжному мовленні пасивних конструкцій із урахуванням їхньої структурно-семантичної специфіки сприятиме поверненню національної самобутності українській мові, зокрема, продовженню народних традицій у використанні органічних для неї синтаксичних конструкцій.

Метою пропонованої розвідки постало з’ясувати структурно-семантичну специфіку пасивних конструкцій, простежити динаміку їхнього функціонування в адміністративно-канцелярському підстилі сучасної української мови. Матеріалом для дослідження слугували навчальні посібники й довідники з офіційно-ділового мовлення, датовані першими десятиліттями ХХІ ст.

До парадигми пасиву традиційно включено конструкції з дієсловами на *-ся*, предикативними формами на *-но*, *-то* та предикативними дієприкметниками на *-ний*, *-тий*. У новітніх дослідженнях із неї вилучено конструкції з дієсловами на *-ся* [Городенська 2004 : 243; Городенська 2017 : 445–446], унаслідок чого вони опинилися на крайній периферії синтаксичної системи української мови. Однак в останні десятиліття активне вживання цих конструкцій в українській літературній мові, зокрема й канцелярсько-діловому мовленні, засвідчує їхній поступовий перехід із крайньої периферії до ядра синтаксичної системи української мови.

Дво- та трикомпонентні пасивні конструкції з дієсловами на *-ся* виражають позачасовість, постійність і поширені переважно в організаційних документах (положення, статут, інструкція, правила), документах із господарсько-договірної діяльності та кадрово-контрактних питань (договір, контракт, угода). Напр.: **Оплата виконується не пізніше...** (Бибик, 68; УД, 69; СД, 97); **Працівникам надається щорічна відпустка тривалістю...** / **Щорічні відпустки надаються працівникам відповідно до...** (Глушич, 275; Діденко, 225; Данюк, 204; Палеха, 236; Пашутин-

ський, 24); *Загальна сума продукції встановлюється в розмірі...* (Потелло, 214); *Товари доставляються Продавцем* (Бибик, 249; УД, 372; СД, 392); *Звіт / Акт підписується керівником / Сторонами* (Бибик, 268; Глущик, 286; Собчук, 107; СД, 194; УД, 140; Пашутинський, 173); *Технічний паспорт видається бюро технічної інвентаризації* (Бибик, 267; СД, 409) тощо.

Деякі дієслова на *-ся*, зокрема *видаватися* (*надаватися, передаватися, подаватися*), *визначатися, виконуватися, використовуватися, виплачуватися* (*оплачуватися, сплачуватися*), *вирішуватися, відшкодовуватися, встановлюватися, здійснюватися, перераховуватися, підписуватися, постачатися, прийматися, провадитися, проводитися, складатися, створюватися, стягуватися*, у сучасних зразках документів функціонують у дво- та трикомпонентних конструкціях. Напр.: *Спірні питання вирішуються відповідно до чинного законодавства / шляхом переговорів* (Бибик, 127; Глущик, 268; Діденко, 262; СД, 87) – *Спори вирішуються Арбітражним судом / Суперечності вирішуватимуться судовими органами* (Бибик, 271; СД, 412; Паламар, 99; Потелло, 220); *Належні суми перераховуються на розрахунковий рахунок / Кошти перераховуються до державного бюджету* (Бибик, 145; Волкотруб, 144; СД, 196) – *Орендна плата перераховується на рахунок Орендодавця Орендарем у строк до...* (Мина, 124); *Вартість матеріальних цінностей стягується за чинними цінами* (Бибик, 138; СД, 191) – *Відповідна сума стягується з працівника підприємством у встановленому чинним законодавством порядку* (Пашутинський, 154) тощо. За нашим спостереженням, переважають двокомпонентні конструкції з огляду на їхній узагальнений зміст: нульова позиція діяча зумовлена акцентуванням уваги лише на дії.

Менш поширені конструкції з дієсловами на *-ся* в розпорядчих (постанова, розпорядження, наказ), довідково-інформаційних (акт, довідка, записка, звіт, оголошення, службовий лист) документах, документах з особового складу (заява, доручення, посвідка про відрядження) і господарсько-претензійної діяльності (претензійний лист, позовна заява). Напр.: *Контроль за виконанням наказу покладається на...* (Потелло, 183); *Особа відряджається в...* (Паламар, 215; УД, 97; СД, 158); *Оголошення / Претензії / Документи приймаються...* (Потелло, 181; Бибик, 42; Паламар, 200); *Ваша претензія задовольняється повністю / частково* (Бибик, 211;

Потелло, 236; СД, 316); **Контракт розривається мною достроково** (СД, 81; УД, 62); **Рішення приймається Кабінетом Міністрів України** (Глушик, 326) тощо.

Домінування конструкцій із дієсловами на *-ся* над активними конструкціями й іншими типами пасивних конструкцій у зразках документів більшості аналізованих джерел відбувається інколи через те, що фахівці свідомо віддають перевагу цим реченневим структурам як визначальній синтаксичній рисі ділового мовлення [Паламар : 226; Потелло : 166], але зазвичай через те, що не розмежовують синтаксичні відмінності української і російської літературних мов. Як наслідок, конструкції з дієсловами на *-ся* функціонують у сучасних зразках документів паралельно з активними конструкціями (односкладними та двоскладними реченнями). Напр.: *Особи... приймаються без екзаменів до державних вищих закладів освіти за результатами співбесіди* (Глушик, 169) – *На навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями “спеціаліст” або “магістр” приймають осіб...* (Шевчук, 48); *Особова справа зберігається нарівні з секретними документами* (Палеха, 358) – *Особову справу зберігають нарівні з документами для службового користування* (Діденко, 353); *Дія гарантії припиняється після...* (Бибик, 54; УД, 53; Шевчук, 115) / *Контракт припиняється після...* (Волкотруб, 147; Пашутинський, 74) – *Контракт припиняє дію* (Глушик, 276); *Секретар підрозділу призначається і звільняється керівником адміністративного департаменту* (Гордієнко, 274) / *Начальник відділу призначається та звільняється з посади директором* (Палеха, 59) – *Секретаря приймає на роботу і звільняє з роботи генеральний директор* (Діденко, 217) тощо.

У деяких джерелах паралельне вживання активних і пасивних конструкцій у тому самому тексті документа відбувається, на нашу думку, через визначену фахівцями синонімію цих реченневих структур [Практикум : 249] і для уникнення структурної тавтології. Напр.: *Вартість правки відшкодовується Автором повністю. <...> Автор відшкодовує Видавництву збитки, завдані оплатою простого поліграфічного підприємства* (Бибик, 255; СД, 396); *Державні стандарти освіти затверджуються Кабінетом Міністрів України. <...> Зразки документів про здобуття освіти і певної кваліфікації та порядок їх видачі затверджує Кабінет Міністрів України* (Глушик, 298–299);

Виконавець подає свої пропозиції... <...> Пропозиція подається Виконавцем. <...> Пропозиції подаються в запечатаних конвертах (Бибик, 107–109); *Добові виплачують в іноземній валюті у сумі... <...> Добові витрати відшкодовуються в іноземній валюті у сумі* (Пашутинський, 147, 151) тощо.

Конструкції з пасивними дієсловами на *-ся* мають тривалу історію використання, проте вони є наслідком перебування офіційно-ділового стилю української мови під впливом синтаксичних норм російської літературної мови. У деяких фахових виданнях ці конструкції кваліфікують як такі реченнєві структурами, що не відповідають синтаксичним нормам сучасної української літературної мови, а для встановлення її національної ідентичності радять віддавати перевагу органічним для неї активним конструкціям [Погиба : 206; Комова : 118]. У зразках документів цих фахових видань загалом дотримано рекомендації, проте конструкції з дієсловами на *-ся* поодинокі трапляються. Напр.: *Місце та спосіб нанесення знака відповідності визначається виробником продукції; Використання науково-технічної продукції здійснюється замовником або іншими організаціями; Замовлені книги надсилаються...; Перелік посад / Протокол суперечностей / Список учасників / Акт додається; Працівник приймається на роботу* (Погиба, 22, 67, 86, 90, 97, 131, 136, 161). Причому до деяких конструкцій із дієсловами на *-ся* паралельно вжито активні конструкції: *На Ваше прохання надсилаємо...; До листа додаємо... / До заяви додаю...* (Погиба, 98, 100, 128).

В адміністративно-канцелярському мовленні вершинне місце мають посісти активні конструкції, оскільки їх уживання не суперечить синтаксичним нормам української літературної мови, сформованої на народнорозмовній мові. Активні конструкції теж можуть виражати позачасовість, притаманну переважній більшості конструкцій із дієсловами на *-ся*. Однак уживання активних конструкцій має бути вмотивованим: двоскладні речення – якщо важливо назвати конкретного виконавця [Потелло : 155; Глущик : 72; Сучасне : 12; Шевчук : 34; Мина : 28], а односкладні – для вираження неозначеності особи, близької до безособовості.

Основним засобом вираження безособовості та результативності є конструкції з предикативними формами на *-но, -то*. Як самобутнє семантико-граматичне явище української мови ці конструкції, виявлені вже на ранніх етапах її розвитку в

пам'ятках різних стилів і жанрів, зокрема в діловому стилі від XIV ст. [Арполенко : 278; Пугач : 3], є природними і для синтаксису сучасного офіційно-ділового стилю та його підстилів, проте за поширеністю в сучасних зразках документів належать до периферії парадигми пасиву. Автори лише кількох фахових видань із офіційно-ділового мовлення свідомо віддають перевагу конструкціям із дієслівними формами на *-но*, *-то* як органічним для української мови реченнєвим структурам [Комова : 121; Погиба : 206], зокрема для надання фактові більшого значення: *Серйозні порушення виявлено...* [Бибик : 28; Сучасне : 39].

Двокомпонентні конструкції з предикативними формами на *-но*, *-то* поширені в різних типах документів, у яких зосереджено увагу на завершених діях та їхніх результатах, а не на виконавцеві. Напр.: *Кредит (не) погашено; Договір виконано; Лист відправлено; Картку закрито; Захід заплановано; Запит прийнято; Вартість включено; Продукцію реалізовано; Зміст статей роз'яснено; Будинок підключено; Ціни зазначено; Роботу припинено* тощо. Дуже часто в сучасних зразках документів більшості аналізованих посібників ужито трикомпонентні конструкції, побудовані за структурною схемою “предикативна форма на *-но*, *-то* + знах. відм. об'єкта дії + орудн. відм. суб'єкта дії”. Напр.: *Усі цінності комісією перевірено і внесено до опису* (Глушик, 251); *Статут зареєстровано Державною адміністрацією* (Діденко, 188); *Посвідчення про відрядження видано Інститутом...* (Практикум, 34); *Довіреність / Заповіт / Договір підписано громадянином / Сторонами у моїй присутності* (Бибик, 77, 79, 273; СД, 112, 122; Погиба, 148; УД, 82); *Фактично тари Вами повернено / не повернено в кількості...* (Бибик, 209; Потелло, 235; УД, 279; СД, 314); *Рахунок оплачено нами повністю* (Хоменко, 59) тощо. Щодо нормативності таких конструкцій в українській літературній мові в цілому й адміністративно-канцелярському мовленні зокрема думки авторів аналізованих видань не збігаються: одні вживання орудного суб'єкта дії вважають можливим [Практикум : 245; Сучасне : 157], інші – помилковим [Комова : 119–120].

За нашим спостереженням, часті випадки паралельного функціонування трикомпонентних конструкцій із предикативними формами на *-но*, *-то* та двоскладних речень у формі активу як синонімічних варіантів, причому в тексті того самого документа, укотре

засвідчують, що фахівці не розмежують значеннєву та структурну специфіку активних і пасивних конструкцій. Напр.: **Я отримав від завідувача складу...** – **Мною отримано від завідувачки бібліотеки...** (Шевчук, 238, 239); **Колективом педагогів і майстрів було проведено такі заходи...** – **Усі керівники проводили...** (Погиба, 76; Практикум, 27); **Акт складено комісією у складі: Голова... Члени комісії...** (Бибик, 34; Хоменко, 48) / **Акт складено: Головним бухгалтером... Завідувачем каси...** (Паламар, 245) – **Ми, що нижче підписалися, склали цей акт у тому, що...** (Бибик, 17) / **Комісія у складі: Завідувач сховища... Експерт... Завідувач каси... склали цей акт про...** (Паламар, 244; Хоменко, 49) тощо.

Попри те, що орудний суб'єкта дії традиційно вважають книжним явищем і найвиразнішою ознакою пасивності, дотримуємося думки, що його вживання з предикативними формами на *-но*, *-то* не властиве українській мові й позначене впливом російської мови, яка успадкувала пасивні конструкції з орудним дійовою особи від церковнослов'янської мови. Основне призначення речень із предикативними формами на *-но*, *-то*, як і інших типів пасивних конструкцій, – зосередити увагу на завершенні дії та її результаті, а не на виконавцеві дії [Городенська 2001 : 13; Півторак : 53; Плющ : 119–120]. Речення з предикативними формами на *-но*, *-то* у складі пасивних конструкцій є “завершальною ланкою в процесі повної формально-граматичної нейтралізації суб'єкта дії, тому що в структурі цих незмінних предикативних форм немає будь-яких граматичних афіксів, які б характеризували особу діяча” [Городенська 2001 : 13]. Пор.: **Комісія провела інвентаризацію й оцінку обігових коштів** (Мина, 129) → **Комісією проведена інвентаризація...** → **Проведена інвентаризація...** → **Проведено інвентаризацію...** Крім того, орудному відмінку зі значенням суб'єкта дії в українській мові притаманна семантична та формальна периферійність, що є наслідком трансформації трикомпонентної активної конструкції на двоконпонентну пасивну. У такому випадку потрібно говорити не про синонімію вихідної та похідної конструкцій, а про їх однібічний трансформаційний зв'язок, оскільки в них різна кількість константних компонентів [Синявський : 8]. Перехід активної конструкції в пасивну “спрямований не стільки на створення суб'єктної позиції орудного відмінка, скільки на перетворення предиката дії на предикат стану, а суб'єкта дії на суб'єкт стану”

[Вихованець : 65]. Дія в конструкціях із предикативними формами на *-но*, *-то* лише співвідносна з поняттям “хтось зробив”, але назвати діяча неможливо або немає в цьому потріби.

Потребу назвати діяча та акцентувати на ньому увагу реалізують рідко вживані в сучасних зразках документів активні конструкції – двоскладні речення, що репрезентують національну специфіку синтаксису української мови. Напр.: *Наша фірма розпочала продаж зарубіжних марок автомобілів* (Шевчук, 92); *Комісія перевірила роботу розрахункової частини* (Потелло, 201); *Держкомнаціміграції прийняв рішення...* (Погиба, 43); *Завод оформив протокол* (Погиба, 90); *Нарада схвалила заходи щодо профілактики...* (Волкотруб, 146); *Ви вчасно не оплатили кілька рахунків* (Бибик, 331); *Методична комісія розглянула третю редакцію Державного стандарту* (Комова, 200); *Документи на оформлення відкриття та здійснення операції за рахунком перевірів головний бухгалтер* (УД, 326) тощо. Вказівку на діяча, відсуненого на другий план, містять поширені в канцелярсько-діловому мовленні конструкції з компонентами: *Видано... / Дозволено... / Засвідчено... / Затверджено... / Одержано... / Перевірено... / Передано... / Погоджено / Прийнято... (посада особи, яка видала / дозволила / засвідчила / затвердила / одержала / перевірила / передала / погодила / прийняла; підпис; ПІБ)* (Гордієнко; Комова; Бибик; Мина; Пашутинський; СД).

Загалом поширеність безособових речень із дієслівними формами на *-но*, *-то* у зразках документів протягом досліджуваного періоду має неоднаковий характер. Це зумовлено не лише тим, що ці конструкції свідомо обрано в небагатьох виданнях із адміністративно-канцелярського мовлення, а й тим, що у вираженні результативності дії вони “конкурують” із конструкціями з предикативними дієприкметниками на *-ний*, *-тий*. Напр.: *У вартість навчання Студента в Університеті включено користування бібліотечним фондом. У вартість навчання Студента в Університеті не включені витрати на проведення додаткових практик* (СД, 86); *Квартира обладнана балконом (терасою). Будинок підключено до телефонної мережі та обладнано водопостачанням* (Бибик, 289; СД, 426); *Характеристика квартири вказана в акті здачі квартири. <...> Характеристику квартири викладено в акті здавання квартири* (Бибик, 274, 280) тощо.

Пасивні конструкції з предикативними дієприкметниками на *-ний*, *-тий* та безособовими формами на *-но*, *-то* є мовними проявами синонімічного семантико-синтаксичного відношення, засвідченого їхнім частим паралельним уживанням у сучасному адміністративно-канцелярському мовленні. Напр.: **Догана** оголошена / **Страйк** оголошено; **Документ** виданий, вилучений, зареєстрований, засвідчений, затверджений, змінений, направлений, підписаний, поданий, посвідчений, складений, ухвалений / видано, вилучено, зареєстровано, засвідчено, затверджено, змінено, направлено, підписано, подано, посвідчено, складено, ухвалено; **Питання** вирішене / вирішено; **Товариство** створене / створено; **Об'єкт** проданий / продано; **Твір** створений / створено; **Правила** розроблені / розроблено; **Договір** може бути змінений, продовжений, розірваний / може бути змінено, продовжено, розірвано; **Дієдатність** особи перевірена / перевірено; **Збитки** завдані / **Збитків** завдано; **Шкода** заподіяна / **Шкоду** заподіяно; **Сума** переказана / **Суму** переказано; **Особа** зарахована, прийнята на посаду, призначена, переведена, звільнена, встановлена / **Особу** зараховано, прийнято на посаду, призначено, переведено, звільнено, встановлено тощо.

На думку фахівців, для уникнення гостроти стосунків із партнером замість активної конструкції варто вживати пасивну. Проте в одних джерелах конструкцію **Ви не висловили** своїх пропозицій (пор. ще: **Ви не відповіли** на лист-запит) замінено **Вами ще не висловлені** пропозиції (Потелло, 154; СД, 12; Шевчук, 34) (пор. ще: **Вами ще не дана** відповідь на лист-запит (Глущик, 71; Данюк, 21)), а в інших – **Вами ще не висловлено** пропозицій (Мина, 28). На нашу думку, цієї мети можна досягти лише за допомогою конструкцій із предикативними формами на *-но*, *-то*, у яких дія лише співвідносна з неозначеним діячем “хтось”. Напр.: **Ваш борг не погашено** (Глущик, 166); **Ваш борг не лише не погашено, але він продовжує зростати** (УД, 506); **У вашій пропозиції не згадано про жодні гарантії** (Шевчук, 89).

Уживання дво- та трикомпонентних конструкцій із предикативними дієприкметниками нівелює національну синтаксичну самобутність української мови – зосередження предикативності в дієслові. Напр.: **За станом на... всі розрахунки здійснені** (Потелло, 201); **Інструкція розроблена з метою...** (Практикум, 9) / **Ці правила розроблені відповідно**

до... (Пашутинський, 20); *Потрібні Вам товари вже продані за попередніми замовленнями на поточний місяць* (Глущик, 188); *Жодне звернення мешканців до ЖЕКу не зафіксоване в книзі диспетчера* (Волкотруб, 145); *Описи справ постійного зберігання за... роки затверджені, і з особового складу погоджені з ЕПК...* (Гордієнко, 154; Комова, 14); *Комісією з приватизації державного майна визначена оціночна вартість майна...* (Погиба, 34; Практикум, 13); *Рішення прийняте загальними зборами акціонерів* (Бибик, 42); *Цей твір створений мною особисто* (Бибик, 257; СД, 400; УД, 383) тощо.

Нівелюють національну самобутність українського синтаксису також складні для осягнення змісту конструкції з пасивними дієприкметниками, один із яких функціонує як означення, а другий – як присудок. Напр.: *Зазначені норми закріплені в Типових правилах внутрішнього розпорядку* (Пашутинський, 9); *Одержані пачки перед знищенням перевірені за накладками та корінцями й упаковані у мішки в установленому порядку* (Паламар, 243); *Розрахунки за виконані роботи будуть проведені КСП “Хотівський”* (Практикум, 29) тощо. Натомість у сучасних зразках документів трапляються речення з різним морфологічним вираженням означення та головного члена у формі присудка, що полегшує розуміння змісту висловленого. Напр.: *В поставленій партії товару, оплаченої нами за Вашим рахунком №..., виявлено дефекти виробничого характеру* (Погиба, 100); *Ціни на товари, продані за цим Контрактом, зазначено в додатку... до цього Контракту* (Бибик, 231; УД, 348) тощо.

Між реченнями з предикативними дієприкметниками на *-ний, -тий* як вихідними конструкціями та реченнями з безособовими формами на *-но, -то* як похідними конструкціями існує однібічний трансформаційний зв'язок, що засвідчує їх змістову відмінність і неможливість заміни одних речень іншими без зміни їхньої семантики¹. У реченнях із предикативними дієприкметниками на *-ний, -тий* увагу акцентовано на суб'єкті-підметі і дію подано в транспозиційному атрибутивному плані, а в реченнях із предикативними формами на *-но, -то* на перший план висунуто результативну дію, співвідносну з поняттям “хтось зробив”. Пор.: *Внутрішня служба / Характеристика призна-*

¹ Докладніше про змістову та структурну синонімію / несинонімію і можливість / неможливу взаємозамінність речень із предикативними формами на *-но, -то* та з предикативними пасивними дієприкметниками на *-ний, -тий* див. у статті за нашим авторством [Лаврінець].

чена для... (Погиба, 38; Практикум, 202; СД, 103); *Семінар розрахований* на... (Хоменко, 57); *Його теоретичні знання підкріплені* багатолітнім практичним досвідом (Бибик, 365; СД, 526; УД, 533); *Начальник відділу кадрів наділений* такими правами... (Данюк, 227) – *Новим представником* нашої фірми у місті... *призначено* (= призначили) *пана*... (СД, 526; УД, 533); *У цінах, зазначених у нашій пропозиції, враховано* (= врахували) *всі деталі* (Глущик, 189); *Опалювання припинено* (= припинили) *з розпорядження представника районної комунальної служби* (Діденко, 66); *Контракт погоджено* (= погодили) *з Радою підприємства* (Бибик, 62) тощо.

Отже, попри відносно вільний розвиток української літературної мови після здобуття Україною незалежності парадигма пасиву, яка зазнала суттєвих змін у новітніх граматичних дослідженнях, має трансформований вигляд у сучасному книжному, зокрема й адміністративно-канцелярському, мовленні: ядро формують конструкції з дієсловами на *-ся*, а периферію – з предикативними формами на *-но*, *-то* та дієприкметниками на *-ний*, *-тий*. Перевага конструкцій із дієсловами на *-ся* над активними конструкціями та іншими типами пасивних конструкцій у сучасних зразках документів є даниною історії розвитку офіційно-ділового стилю і спричинена переважно тим, що укладачі фахових видань із офіційно-ділового мовлення не розмежовують синтаксичні відмінності української і російської літературних мов.

Центральну ланку в парадигмі пасиву мають посісти двокомпонентні конструкції з предикативними формами на *-но*, *-то*, безособове значення яких зумовлює їх поширеність у тих документах, де зосереджено увагу на завершенні дії та її результаті, а не на виконавцеві. Дедалі активніше та комунікативно виправдане використання цих органічних для українського синтаксису конструкцій у сучасному адміністративно-канцелярському мовленні сприятиме закріпленню їх у статусі ядра парадигми пасиву та відновленню національної ідентичності канцелярсько-ділових текстів, оскільки наблизатиме українську літературну мову до живої народної, якій притаманне зосередження предикативності в дієслові. У документах, де на перший план висунуто діяча або дія є позачасовою, мають домінувати активні конструкції як питомі риса українського синтаксису. Периферійне функціонування конструкцій із предикатив-

ними дієприкметниками на *-ний, -тий* в адміністративно-канцелярському мовленні має залежати не від власних уподобань мовців, а від значеннєвої специфіки самих конструкцій – констатація постійної закономірності протікання дії, стану. Перспективу дослідження вбачаємо у створенні таких довідників із офіційно-ділового мовлення, зразки документів у яких відбиватимуть самотність української літературної мови.

ДЖЕРЕЛА

Биби́к – Биби́к С. П. Ділові документи та правові папери. – Х. : Фоліо, 2005.

Волкотру́б – Волкотру́б Г. Й. Українська ділова мова : практикум. – К. : МАУП, 2003.

Глуши́к – Глуши́к С. В., Дияк О. В., Шевчу́к С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. – 5-те вид., доп. і переробл. – К. : Атіка, 2005.

Гордіє́нко – Гордіє́нко К. Д. Діловодство в роботі секретаря : практичний посібник. – 2-е вид., стереотип. – К. : КНТ, 2007.

Даню́к – Даню́к В. М. Кадрове діловодство : навч. посіб. – К. : Каравела, 2006.

Діде́нко – Діде́нко А. Н. Сучасне діловодство : навч. посіб. – 3-те вид. – К. : Либідь, 2001.

Комова – Комова М. В. Діловодство / Нац. ун-т “Львівська політехніка”; Ін-т гуманітарних і соціальних наук. – Л. : Тріада плюс, 2006.

Мина – Мина Ж. В. Документаційне забезпечення діяльності установи : навч. посіб. – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2015.

Палама́р – Палама́р Л. М. Мова ділових паперів : практ. посіб. / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. – 4-те вид. – К. : Либідь, 2000.

Пале́ха – Пале́ха Ю. Кадрове діловодство : навч. посіб. (зі зразками сучасних ділових паперів). – 5-те вид., доп. – К. : Ліра-К, 2009.

Пашути́нський – Пашути́нський Є. К. Діловодство кадрової служби (Кадри підприємства). – К. : КНТ, 2004.

Поги́ба – Поги́ба Л. Г., Грибі́ниченко Т. О., Бага́н М. П. Складання ділових паперів. Практикум : навч. посіб. – К. : Либідь, 2002.

Потелло – Потелло Н. Я. Українська мова і ділове мовлення : навч. посіб. – 4-те вид., випр. – К. : МАУП, 2001.

Практику́м – Практику́м з українського ділового мовлення / Л. Г. Погиба та ін. – К. : ФАДА, ЛТД, 2002.

Скібі́цька – Скібі́цька Л. І. Діловодство : навч. посіб. – 2-ге вид. – К. : Кондор, 2009.

Собчу́к – Собчу́к В. С. Основи загального діловодства : навч. посіб. – Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2008.

СД – Сучасне діловодство : зразки документів, діловий етикет, інформація для ділової людини / уклали : Н. Г. Горголюк, І. А. Казімірова ; за ред. В. М. Бріцина. – 2-ге вид. випр. і доп. – К. : Довіра, 2010.

УД – Універсальний довідник з ділових паперів та ділової етики. – К. : Довіра, 2003.

Хоменко – Хоменко М. Ф., О. В. Грабарь. Посібник з діловодства. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Генеза, 2003.

Шевчук – Шевчук С. В. Українське ділове мовлення : навч. посіб. – 7-е вид., випр. і доп. – К. : Алерта, 2011.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арполенко Г. П. Односкладні речення // Історія української мови. Синтаксис / Г. П. Арполенко, А. П. Грищенко, В. В. Німчук та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 231–290.

2. Бибик С. П. Ділові документи та правові папери / С. П. Бибик, Г. М. Сюта. – Х. : Фоліо, 2005.

3. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987.

4. Глущик С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. / С. В. Глущик, О. В. Дяк, С. В. Шевчук. – 5-те вид., доп. і переробл. – К. : Атіка, 2005.

5. Городенська К. Дієслово // І. Вихованець, К. Городенська. Теоретична морфологія української мови. – К. : Пульсари, 2004. – С. 217–298.

6. Городенська К. Категорія стану як морфолого-словотвірно-синтаксична категорія // Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія ; за ред. К. Г. Городенської. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. – С. 445–450.

7. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови / К. Городенська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 11–15.

8. Комова М. В. Складання ділових документів : навч. посіб. / М. В. Комова / Нац. ун-т “Львівська політехніка”, Ін-т гуманітарних і соціальних наук. – Л., 2007.

9. Лаврінець О. Пасивні конструкції з предикативними формами на *-но*, *-то* та предикативними пасивними дієприкметниками на *-ний*, *-тий* у сучасній українській науковій мові / О. Лаврінець // Українська мова. – 2013. – № 1. – С. 24–39.

10. Мина Ж. В. Документаційне забезпечення діяльності установи : навч. посіб. / Ж. В. Мина, Н. О. Думанський. – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2015.

11. Паламар Л. М. Мова ділових паперів : практ. посіб. / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. – 4-те вид. – К. : Либідь, 2000.

12. Півторак Г. П. Оповідання написано – оповідання написане // Питання мовної культури : зб. статей / Г. П. Півторак. – К. : Наук. думка, 1970. – Вип. 4. – С. 52–55.

13. Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1986.

14. Погиба Л. Г. Складання ділових паперів. Практикум : навч. посіб. / Л. Г. Погиба, Т. О. Грибіниченко, М. П. Баган. – К. : Либідь, 2002.

15. Потелло Н. Я. Українська мова і ділове мовлення : навч. посіб. / Н. Я. Потелло. – 4-те вид., випр. – К. : МАУП, 2001.

16. Практикум з українського ділового мовлення / Л. Г. Погиба, Н. Г. Шкурятана, Т. О. Грибіниченко та ін. – К. : ФАДА, ЛТД, 2002.

17. Пугач В. М. Історія формування та функціонування предикативних форм на *-но*, *-то* в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук / В. М. Пугач. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 1996.

18. Синявський О. Порадник української мови / О. Синявський. – Харків ; Берлін ; Нью-Йорк : Космос, 1922.

19. Сучасне діловодство : зразки документів, діловий етикет, інформація для ділової людини / уклали : Н. Г. Горголюк, І. А. Казімірова ; за ред. В. М. Бріцина. – 2-е вид. випр. і допов. – К.: Довіра, 2010.

20. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення : навч. посіб. / С. В. Шевчук. – 7-е вид., випр. і допов. – К. : Алерта, 2011.

REFERENCES

1. Arpolenko G.P. (1983) Odnoskladni rechennya [*Mononuclear sentences*]. Istoriya ukrayinskoyi movy. Syntaksys [*The history of the Ukrainian language: Syntax*]. Kyiv: Naukova dumka, pp. 231–290 (in Ukrainian).

2. Bybyk S.P., Syuta H.M. (2005) Dilovi dokumenty ta pravovi papery [*Business documents and legal papers*]. Kharkiv: Folio, 493 p. (in Ukrainian).

3. Vykhovanets I.R. (1987) Systema vidminkiv ukrayinskoyi movy [*System of cases of the Ukrainian language*]. Kyiv: Naukova dumka, 231 p. (in Ukrainian).

4. Hlushchuk S.V., Dyyak O.V., Shevchuk S.V. (2005) Suchasni dilovi papery [*Modern business papers*]. Kyiv: Atika, 544 p. (in Ukrainian).

5. Horodenska K. (2004) Diyeslovo [*Verb*]. Vykhovanets I., Horodenska K. Teoretychna morfologiya ukrayinskoyi movy [*Theoretical Morphology of the Ukrainian Language*]. Kyiv: Pulsary, pp. 217–298 (in Ukrainian).

6. Horodenska K. (2017) Katehoriia stanu yak morfoloho-slovotvirno-syntaksychna katehoriia [*Category of state as a morphologically-word-building-syntactic category*]. Gramatyka suchasnoyi ukrayinskoyi literaturnoyi movy. Morfologiya [*Grammar of modern standard Ukrainian. Morphology*]. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Burago, pp. 445–450 (in Ukrainian).

7. Horodenska K.G. (2001) Syntaksychna spetsyfika ukrayinskoyi naukovoï movy [*Syntactic specifics of the Ukrainian scientific language*]. Ukrayinska terminologiya i suchasnist [*Ukrainian terminology and modernity*]. Vol. IV. Kyiv: KNEU, pp. 11–15 (in Ukrainian).

8. Komova M.V. (2007) Skladannya dilovykh dokumentiv [*Drawing up of business documents*]. Lviv, 176 p. (in Ukrainian).

9. Lavrinets O. (2013) Pasyvni konstruktsiyi z predykatyvnymy formamy na *-no*, *-to* i predykatyvnymy pasyvnymy diyeprykmetnykamy na *-nyy*, *-tyy* v suchasniï ukrayinskiï naukoviï movi [*Passive constructions with predicative forms with -no, -to and predicative passive participles with -nyi, -tyi in the modern Ukrainian scientific language*]. *Ukrainian language*, no. 1, pp. 24–39 (in Ukrainian).

10. Myna Zh., Dumansky N.O. (2015) Dokumentatsijne zabezpechennya diyalnosti ustanovy [*Documentation of the activity of the institution*]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoyi politehniky, 158 p. (in Ukrainian).

11. Palamar L.M., Katsavets G.M. (2000) Mova dilovykh paperiv [*The language of business papers*]. Kyiv: Lybid, 296 p. (in Ukrainian).

12. Pivtorak G. (1970) Opovidannya napysano – opovidannya napysane [*The story was written – The story is written*]. Pytannya movnoyi kultury [*The issue of linguistic culture*]. Vol. 4. Kyiv: Naukova dumka, pp. 52–55 (in Ukrainian).
13. Plyushch M.Ya. (1986) Kategoriya subyekta i obyekta v strukturі prostogo rechennya [*Category of subject and object in the structure of a simple sentence*]. Kyiv: Vyshcha shkola, 175 p. (in Ukrainian).
14. Pohyba L.H., Hrybinychenko T.O., Bahan M.P. (2002) Skladannya dilovykh paperiv [*Drawing up of business papers*]. Kyiv: Lybid, 240 p. (in Ukrainian).
15. Potello N.Ya. (2001) Ukrayinska mova i dilove movlennya [*Ukrainian language and business broadcasting*]. Kyiv: MAUP, 256 p. (in Ukrainian).
16. Praktykum z ukrayinskogo dilovogo movlennya (2002) [*Workshop on Ukrainian business broadcasting*]. Kyiv: FADA, LTD, 359 p. (in Ukrainian).
17. Puhach V. M. (1996) Istoriya formuvannya ta funktsionuvannya predykativnykh form na -no, -to v ukrayinskiy movi [*The history of the formation and functioning of predicative forms with -no, -to in the Ukrainian language*] (PhD Thesis). Kyiv, 20 p. (in Ukrainian).
18. Shevchuk S. V. (2011) Ukrayinske dilove movlennya [*Ukrainian business broadcasting*]. Kyiv: Alerta, 307 p. (in Ukrainian).
19. Britsyn V. (ed.) (2010) Suchasne dilovodstvo: zrazky dokumentiv, dilovyy etyket, informatsiya dlya dilovoyi lyudyny [*Modern office work: samples of documents, business etiquette, information for a business person*]. Kyiv: Dovira, 687 p. (in Ukrainian).
20. Synyavskyy O. (1922) Poradnyk ukrayinskoyi movy [*Ukrainian language adviser*]. Kharkiv-Berlin-Nyu-York: Kosmos, 150 p.

Стаття надійшла до редколегії 07.02.18

Olena Lavrinets, Candidate of Philology, Doc.
National University of “Kyiv-Mohyla Academy”, Kyiv

Structural and semantic specificity and dynamics of the performance of passive constructions in the modern committee Ukrainian

The issuer content and status of passive voice paradigm in the system of Ukrainian, hierarchy and both – structural and semantic – features of its constituents are still a disputable question. Committee Ukrainian guidelines and reference books, dated by the first decades of the XXI century, were the resources of material for this research.

Without regard to comparative free development of standard Ukrainian after getting of independence by Ukraine the paradigm of passive voice, that was substantial reviewed in the newest grammatical researches, has the transformation in a modern scholastic, and also in the in modern committee Ukrainian: it's nexus is formed by constructions with verbs on -ся ending and periphery – with predicative forms on -но, -мо ending and by participles on -нуї, -муї ending. Choice of passive or active construction type depends mainly on tastes of compilers of professional editions in modern committee Ukrainian, which does not distinguish the syntactic peculiarities of standard Ukrainian and Russian.

Substantial advantage of constructions with verbs on -ся above active constructions and other types of passive constructions in the modern standards of documents is the part of history of committee Ukrainian, and it is high time for it to fall off the edge of the earth. Two-part constructions with predicative forms on -но, -мо must occupy a central part in the paradigm of passive voice. Their impersonal value predetermines their prevalence in those documents, where attention is concentrated on completion of action and its result, but not on a performer. In documents, where a role of a performer or an action is pulled out on the first plan matters timelessness, active constructions as specific feature of Ukrainian syntax must prevail. Peripheral performance of constructions with predicative participles on -нуй, -муї in committee Ukrainian depends not on language sense of specialist, but on the flavour of the constructions meaning – specifically, the establishment of permanent regularity of action or state continuing.

Decision of problem of “ideal” correlation of active and passive constructions, explaining of their usage in modern committee Ukrainian, taking into consideration their structural and semantic specific will help to return the national originality to Ukrainian and, in particular, will provide the continuation of folk traditions in the performance of its inherent grammatical models.

Key words: *the committee Ukrainian, passive construction, active construction, passive paradigm, passive verbs on -ся ending, predicative forms on -но, -мо ending, predicative participles on -нуй, -муї ending, structure, semantics, dynamics.*